

TWEEDE UUR

‘Hoe verschijnt ons denken, op zich beschouwd, aan ons? Het is een veelheid aan gedachten die op de meest veelvoudige wijze met elkaar verweven en organisch verbonden zijn. Deze veelheid vormt echter, wanneer wij die naar alle kanten toereikend doordrongen hebben, toch weer een eenheid, een harmonie. Alle leden zijn op elkaar betrokken, zij zijn er voor elkaar; de ene modificeert de andere, perkt die in enzovoort. Zodra onze geest zich twee overeenstemmende gedachten voorstelt merkt hij dus direct dat zij eigenlijk met elkaar tot één vervloeien. Hij vindt overal het bij elkaar behorende in de gebieden van zijn gedachten; dit begrip sluit aan bij dat, een derde verklaart of steunt een vierde enzovoort. Zo treffen wij bijvoorbeeld in ons bewustzijn de gedachte-inhoud ‘organisme’ aan; doorzoeken we grondig onze voorstellingswereld, dan stuiten we op een tweede: ‘wetmatige ontwikkeling, groei’. Direct wordt duidelijk dat deze twee gedachte-inhouden bij elkaar horen, dat zij alleen maar twee kanten van een en hetzelfde ding voorstellen. Zo echter is het met ons gehele gedachtesysteem. Alle afzonderlijke gedachten zijn delen van een groot geheel, dat wij onze begripswereld noemen.

Treedt de een of andere afzonderlijke gedachte in het bewustzijn op, dan rust ik niet voordat deze met mijn overige denken in overeenstemming is gebracht. Een dergelijk apart begrip, los van mijn overige geestelijke wereld, is mij absoluut onverdraaglijk. Ik ben mij er juist van bewust, dat er een innerlijk gegronde harmonie van alle gedachten bestaat, dat de gedachtewereld een eenheid is. Daarom is ons elke zodanige afzondering een onnatuurlijkheid, een onwaarheid.

Zijn wij innerlijk zover gekomen dat onze gehele gedachtewereld het karakter van een volkomen, innerlijke overeenstemming draagt, dan verkrijgen wij daardoor die bevrediging waarnaar onze geest verlangt. Dan voelen wij ons in het bezit van de waarheid.

Doordat wij de waarheid zien in het algehele samenklinken van alle

begrippen waarover wij beschikken, dringt zich de vraag op: Ja, heeft het denken eigenlijk, afgezien van alle zichtbare werkelijkheid, van de zintuiglijke verschijningswereld, ook een inhoud? Blijft niet de volkomen leegte, een zuiver fantasma over wanneer wij alle zintuiglijke inhoud verwijderd denken?' [GA 2, blz. 57]

Wij willen dit vooreerst een beschrijving van Sophia noemen.

Het is een bewustmaking, een bewustwording die hier wordt gegeven. Ik zelf herinner mij nog heel goed dat de begripsactiviteit, waarvan ik als mens altijd veel heb gehouden, zich toch volledig aan het aanschouwen onttrekt. Dat wat hier staat is door een mens geschreven, die zijn oog, zijn innerlijk oog op het denken heeft gericht en dan beschrijft wat hij daar aanschouwt, wat hij daar waarneemt; en wanneer je dat meedenkt moet je eigenlijk zeggen: Ja, vanzelfsprekend! Maar dat is nog iets anders dan dat iedere mens uit *zichzelf* zo naar het denken zou kijken. Want dat doen we niet. Nu doen we het natuurlijk wel, dankzij deze aansporingen, maar men zou natuurlijk heel goed zijn leven kunnen leven en kunnen sterven en nooit zijn blik op het denken hebben gericht – en het desondanks misschien tamelijk volmaakt hebben toegepast. Daar heeft voor mij een soort verwondering, een verbazing plaatsgevonden, namelijk: Het begrijpen dat hier beschreven wordt is eigenlijk iets dat je voortdurend doet; als je studeert doe je het zelfs zeer gericht en zeer gewild, en je *kunt* het blijkbaar ook. Maar aanschouwen doe je het eigenlijk niet, je aanschouwt alles, maar *dat* niet.

Daar zie je dat de mens met een blinde vlek in de wereld staat. Je bent blind voor je eigen denkactiviteit; je ziet de inhoud, maar over dat wat hier beschreven staat – dat weet je eigenlijk wel, dat dat zo is – daarover denk je niet, dat is iets vanzelfsprekends. Alles is interessant, maar de aanzet ertoe eens de eigen denkactiviteit te aanschouwen, die staat eigenlijk nergens, alleen hier bij Steiner vind je die.

En dan begin je gewaar te worden dat er een hele wereld in de mens is, die voortdurend actief is en die *verslapen* wordt, een wereld waar je

niet naar kijkt. En dan kun je begrijpen dat de uiterlijke wereld zo'n geweldige indruk op de mens maakt, want die verslaap je niet.

Het is duidelijk dat de wereld om je heen er is; en datgene wat innerlijk wordt gedaan, daar kijk je niet naar, dat is een vanzelfsprekendheid. Deze uiterlijke werkelijkheid is zo krachtig werkzaam – en je moet eigenlijk zo ver komen dat je daar, in die kracht, waarmee wordt gesuggereerd, dat *dat* de werkelijkheid is, Ahriman leert beleven. Daar kijkt Ahriman ons voortdurend aan, hij is daar in de overweldigende werking van datgene wat wij om ons heen hebben, tot in het beleven van de eigen lichamelijkheid. Ook het lichaam is voor de mens een veel grotere werkelijkheid dan het denken dat hier wordt beschreven. Het denken is een soort van wolk of zo iets, maar het lichaam is wat het is. De mens is het lichaam, en het lichaam behoort tot de werkelijkheid, terwijl datgene wat de mens denkt slechts voorbijgaande schijn is, eigenlijk niets waard. Datgene wat wij als kennis, als waar moeten aannemen, dat moet eveneens uit de dichte werkelijkheid komen en niet uit het denken; daar moet geen aandacht aan worden geschonken. Het gaat om alles wat dicht is, waaraan je je kunt stoten, en dat kun je dan verfijnen, zo verfijnen dat je het nog met een elektronenmicroscopie waarneemt. Daar is het nog altijd werkelijkheid en niet gedachte. Dus, datgene wat gedachte is, daar schenken we geen aandacht aan.

Dit is een passage, een stuk tekst, waar het begin van een omkering kan ontstaan. Je kunt natuurlijk ook zo lezen als meestal gelezen wordt, en zeggen: 'Ach, dat is interessant, dat is een interessante gedachte, die onthoud ik en roep hem weer op wanneer het zo uitkomt, in een interessante discussie of iets dergelijks.' Maar het is eigenlijk een revolutionair iets wat hier staat, want hier schrijft een mens die zijn gedachteswereld heeft aanschouwd en dan beschrijft wat daar te vinden is:

'Het is een veelheid aan gedachten die op de meest veelvoudige wijze met elkaar verweven en organisch verbonden zijn. Deze veelheid vormt echter, wanneer wij die naar alle kanten toereikend doordrongen hebben, toch weer een eenheid, een harmonie. Alle leden zijn op elkaar betrokken, zij

zijn er voor elkaar; de ene modificeert de andere, perkt die in enzovoort. Zodra onze geest zich twee overeenstemmende gedachten voorstelt merkt hij dus direct dat zij eigenlijk met elkaar tot één vervloeien.’

Zo precies kijkt de mens niet naar zijn gedachten. Het gebeurt weliswaar, wat hier staat, maar wij zien het niet. Maar wij zouden het *kunnen* zien – en dat doen we niet. Wij lezen het en zeggen: ‘O ja, okay...’

Je kunt natuurlijk ook zeggen: Ik wil dat eens proberen. Ik ben natuurlijk niet geoefend, heb geen fantasie op dit gebied, dus neem ik eenvoudig wat daar staat: ‘organisme’ en ‘wetmatige ontwikkeling, groei’. Deze twee begrippen, die met elkaar te maken hebben, die kan ik denken, en dan kan ik proberen te aanschouwen wat ik daar doe, als ik dat denk. Voor Rudolf Steiner is het duidelijk. Hij zegt:

‘Direct wordt duidelijk dat deze twee gedachte-inhouden bij elkaar horen, dat zij alleen maar twee kanten van een en hetzelfde ding voorstellen. Zo echter is het met ons gehele gedachtesysteem. Alle afzonderlijke gedachten zijn delen van een groot geheel, dat wij onze begripswereld noemen.’

En dan zou het kunnen gebeuren dat, wanneer wij dit zo doen – wij zullen het later ook doen –, dat er dan iets in ons bewust wordt, dat er een *weven* merkbaar wordt, dat tevoren geheel over het hoofd werd gezien, dat wij niet hebben gezien, niet hebben opgemerkt; dat er dus naast dit in-de-wereld-zijn, wat wij tevoren hadden – de werkelijkheid om ons heen, tot in het lichaam, en daartegenover innerlijk, als gedachten, niets werkelijks –, dat daar toch langzamerhand een werkelijkheid begint te weven. En dan kun je ook aanschouwen wat in het tweede gedeelte hier wordt beschreven:

‘Treedt een afzonderlijke gedachte in het bewustzijn op, dan rust ik niet voordat deze met mijn overige denken in overeenstemming is gebracht. Een dergelijk apart begrip, los van mijn overige geestelijke wereld, is mij absoluut onverdraaglijk. Ik ben mij er juist van bewust, dat er een innerlijk gegronde harmonie van alle gedachten bestaat, dat de gedachtewereld een eenheid is. Daarom is ons elke zodanige afzondering een onnatuurlijkheid, een onwaarheid.’

Ja, dat kennen we natuurlijk allemaal, dat er iets in ons leven optreedt, dat als een raadsel verschijnt, en dat wij dit raadsel willen oplossen.

Wij beginnen te denken en vragen ons af: Hoe kunnen we dit raadsel zijn plaats geven, in de reeds begrepen eenheid, innerlijk, in datgene wat er al als samenhangend begripsorganisme is? Dat is een bepaald gebied in ons denken waar alles al met elkaar in samenhang is – of dat dan ook werkelijk zo is, is een tweede, maar wij beleven het zo. Daar treedt nu een raadsel op, en wij beginnen dan te proberen dit raadsel op te lossen. Dat is dit worstelen om begrippen te vinden die zo werken dat het raadsel in de reeds bestaande eenheid van de begrippen kan worden ingevoegd. Dan treedt er weer rust in, dan hebben we de rust gevonden dat het leven ‘klopt’, dat alles met elkaar in overeenstemming is. – En je kunt heel ongelukkig zijn wanneer dat niet lukt; wanneer er iets in het leven gebeurt, waarbij het enige tijd niet mogelijk is dit op de juiste wijze in de existierende harmonische eenheid van de begrippen in te voegen. Wanneer je aan deze behoefte aan orde en harmonie geen gevolg geeft, dan leef je in chaos. De orde treedt pas in wanneer dit harmonische vormen van eenheid in de begrippen weer gevonden wordt.

En daarvoor zijn wij blind, wij aanschouwen dat niet. Wij doen het, maar wij aanschouwen het niet. Er is een drang in de mens, hij wordt ertoe gedrongen, deze onrust drijft de mens ertoe oplossingen te zoeken. Maar wat we daar precies doen en wat daar de wetmatigheid is? Blijkbaar weten we het, want we kunnen er naar leven, maar we kijken er niet naar. En hier wordt dus een *zienerschap* gewekt. Eerst waren wij blind, en nu worden wij ziende voor dat waarvoor wij tevoren blind waren.

Ik moet dan altijd weer zeggen dat ik niet begrijp dat, wanneer iemand dit leest en beleeft, dat hij dan niet juichend verder gaat in het leven. Want het is toch werkelijk zo iets geweldigs dat de hoofdzenuw van de wereld zich in ons bevindt en dat wij hem verslapen. Dat is natuurlijk niet zo geweldig, maar dat moet een tijd lang zo zijn. Maar dan komt de oplossing: Wij kunnen dat alles *aanschouwen*. Ieder